

Секція: Юридичні науки

**Карачевцев Ярослав Миколайович**

*експерт-психолог, юрист,  
фахівець в галузі математики  
м. Харків, Україна*

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ  
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ЗА ВЧИНЕННЯ  
ПРОТИПРАВНИХ ДІЙ (НА ПРИКЛАДІ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ №  
643/18479/18 ПОЗИВАЧА САВЧЕНКО С.В.)**

**Правовий аналіз чинного ЦПК України щодо можливості проведення експертизи особою, яка має спеціальні знання і доказове значення такого висновку експерта.**

Відповідно до статті 72 ЦПКУ «Експерт»:

*«1. Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.*

*2. Експерт може призначатися судом або залучатися учасником справи.*

*3. Експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання.*

*4. Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. За відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.*

*5. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.*

*6. Експерт має право:*

*1) ознайомлюватися з матеріалами справи;*

2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;

3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;

4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;

5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків;

6) користуватися іншими правами, що надані Законом України "Про судову експертизу".

7. Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду.

8. Призначений судом експерт може відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою».

Відповідно до статті 76 ЦПКУ «Докази

1. Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

2. Ці дані встановлюються такими засобами:

1) письмовими, речовими і електронними доказами;

2) висновками експертів;

3) показаннями свідків».

Відповідно до статті 102 ЦПКУ «Вимоги до висновку експерта.

1. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством.

2. Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Предметом висновку експерта не можуть бути питання права.

3. Висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи.

4. Висновок експерта викладається у письмовій формі і приєднується до справи.

5. Суд має право за заявою учасників справи або з власної ініціативи викликати експерта для надання усних пояснень щодо його висновку.

6. У висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством.

7. У висновку експерта має бути зазначено, що він попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом - також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

8. Якщо експерт під час підготовки висновку встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не були

*поставлені питання, він має право включити до висновку свої міркування про ці обставини».*

Відповідно до Великого тлумачного словника української мови (голов. ред. В.Т. Бусел), *«експерт – фахівець у будь-якій галузі, що проводить експертизу та здатний на підставі своїх знань та досвіду надати кваліфіковану консультацію».*

*«Експертиза – розгляд, дослідження якої-небудь справи, якогось питання з метою зробити правильний висновок, дати правильну оцінку відповідному явищу».*

Таким чином висновок експерта (особи яка має спеціальні знання) є видом наукової діяльності в розумінні статті 54 Конституції України. Відповідно до Великого тлумачного словника української мови (голов. ред. В.Т. Бусел): *«Наука – одна з форм суспільної свідомості, що дає об'єктивне відображення світу».* Тобто критерієм такого висновку є його об'єктивність. **Спеціальними знаннями такої особи можуть бути:** вища освіта за певним напрямком (психологічна – для проведення експертиз щодо виявлення моральних страждань та їх грошової оцінки, економічна – щодо проведення економічних експертиз), наявність наукових праць (доповіді та статті на наукових конференціях та у наукових журналах) та інш.: наявність таких спеціальних навиків, вмінь та знань свідчить про авторитетність висновку експерта. Правовий аналіз вищевикладених норм ЦПК України дають можливість зробити нам висновок, що для проведення експертизи є не обов'язковим наявність свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта, стажу експертної роботи, наукового ступеню, вченого звання, посади експерта. Сертифікація чи ліцензування такої діяльності не проводиться.

За своєю правовою природою висновок експерта одночасно є таким різновидом доказу як «письмовий доказ» та «висновок експерта». Особа, яка провела для сторони по справі наукове дослідження та виклала його у

формі висновку експерта чи висновку фахівця може бути допитана як обізнана із фактами свідок.

Так, С.В. Васильєв надає таку класифікацію показань свідків, в залежності від змісту:

1) відомості-інформація. Дані показання дають свідки, не знайомі із сформованими взаєминами і правовідносинами сторін, між якими є спір. Вони, як правило, обмежуються викладом якогось одного або декількох фактів, що мають значення для правильного вирішення цивільної справи. Такі показання дають очевидці, які випадково довідалися про ті чи інші обставини;

2) відомості, що містять, крім того, і судження. Це типово для свідків, добре знайомих із сторонами, або однією з них, знають розвиток спірних правовідносин. Вони як правило, не обмежуються розповіддю щодо конкретного факту, а викладають свої міркування, судження і здогади, що містять оцінку спірної ситуації, дають характеристики конфліктуючих осіб;

3) показання обізнаних з фактами свідків, які в силу своїх професійних, спеціальних знань здатні не тільки повідомити суду інформацію фактичного характеру, але й указати причини та наслідки конкретних обставин. Обізнані з фактами свідки за своєю природою близькі до фахівців [1].

Особа, яка має спеціальні знання, і за допомогою них вилучила із матеріалів справи нову інформацію, що має значення для справи, й оформила таку нову інформацію у формі «висновку спеціаліста» чи «висновку фахівця» - надала до суду новий доказ – письмовий.

**Аналіз судової практики ЄСПЛ та її співставлення із шкалою стреса, що розроблена американськими докторами Холмсом і Раге**

У справі «Антоненков та інші проти України» (заява № 14183/02) Європейський суд з прав людини дійшов висновку про справедливу

сатисфакцію п. Столітньому у розмірі 2000 ЄВРО і п. Антоненкову та п. Дюкіну по 3000 ЄВРО як нематеріальну шкоду за 1 рік і 5 місяців порушення розумного строку розгляду справи. Таким чином, 1 місяць протиправних дій відповідача відповідає моральній компенсації у розмірі від 3714 грн. до 5571 грн.

Розрахунок:  $2000 \text{ євро} / 17 \text{ міс.} * 31,57 \text{ грн. (курс євро у 2018 р.)} = 3714 \text{ грн.}$

$3000 \text{ євро} / 17 \text{ міс.} * 31,57 \text{ грн. (курс євро у 2018 р.)} = 5571 \text{ грн.}$

Цей стрес за шкалою Холмса і Раге можна прив'язати до незначного порушення правового порядку, якому відповідає 11 балів стресу за рік.

Таким чином, 1 бал стресу відповідає моральній компенсації у розмірі від 4051 грн. до 6077 грн.

Розрахунок:  $3714 \text{ грн.} * 12 / 11 = 4051 \text{ грн.}$

$5571 \text{ грн.} * 12 / 11 = 6077 \text{ грн.}$

У справі «Шевченко проти України» (Заява N 32478/02) ЄСПЛ присудив справедливу сатисфакцію у розмірі 20 000 євро за смерть сина. Відповідно до шкали Холмса і Раге смерть близького члена сім'ї відповідає середньо унормованому стресу 63 бали. Таким чином, компенсація за 1 стрес за шкалою Хомса і Раге відповідає 10 022 грн.

Розрахунок:  $20\,000 \text{ євро} / 63 * 31,57 \text{ грн. (курс євро у 2018 р.)} = 10\,022 \text{ грн.}$

Таким чином, призначена моральна компенсація Європейським судом з прав людини може змінюватися у діапазоні 10 022 грн. / 4051 грн. = до 2,5 раз.

Більш точний аналіз за допомогою чотирьох міждисциплінарних методик: нормативного (висновки експертів і спеціалістів), соціально-психологічного дослідження, соціологічного (опитування громадян), методу статистичного аналізу макроекономічних та демографічних показників дозволив встановити, що 1 бал стресу за шкалою Холмса і Раге

відповідає розміру 1 реального прожиткового мінімуму та відповідає моральній компенсації за 1 день тимчасової втрати працездатності, і у цінах на 01.01.2018 становить 8095 грн. (похибка: 7-12%).

Зазначені наукові результати базуються на наукових працях, які були презентовані науково-теоретичному семінарі «Міждисциплінарні дослідження: теоретико-методологічні виміри», що проводився під егідою Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту міжнародних відносин, Навчально-наукового центр «Синтез» 5 грудня 2017 року (назва доповіді – «Універсальні методи визначення розміру прожиткового мінімуму», яка згодом була надрукована у фаховому виданні «Міжнародні відносини. Серія "Економічні науки"» (журнал ВАК) [2], III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених «Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи», яка відбулась 23–24 квітня 2019 р. у Львові [3].

У фаховому виданні наукового журналу Харківського національного університету внутрішніх справ «Право і безпека» (№ 2 (65) за 2017 рік, с. 6-12) мною запропоновано 1 день душевних страждань, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, оцінювати в розмірі 1/10 частини від моральної шкоди, яка завдається під час страждань протягом 1 дня тимчасової втрати працездатності. Після сплину 3 місяців до 1 року з моменту порушення права і до його відновлення пропонується застосовувати коефіцієнт 0,3 (тобто 3% від моральної шкоди за 1 день тимчасової втрати працездатності), оскільки особа пристосовується до стресу, а після 1 року – коефіцієнт 0,1 (тобто 1% від моральної шкоди за 1 день тимчасової втрати працездатності) [4].

**Приклад застосування спеціальних знань на прикладі цивільної справи № 643/18479/18.**

**Епізод перший.** 13.05.2014 Савченко Сергій Вікторович звернувся до чергової частини відповідача Московського відділу поліції ГУНП в

Харківській області із заявою про вчинення кримінального правопорушення, яке було вчинене щодо Савченко Сергія Вікторовича громадянином сотниковим В.А., який шахрайським чином заволодів належними Савченко Сергію Вікторовичу 50 000 доларами США. Дана заява була прийнята оперуповноваженим СДСБЕЗ Московського РВ ХМУ ГУМВС України в Харківській області Заплавським П.Г., але вищевказана заява в Московському РВ ХМУ ГУМВС України в Харківській не зареєстрована та фактично відсутня. У зв'язку з чим за результатами проведення службової перевірки оперуповноваженого СДСБЕЗ Московського РВ ХМУ ГУМВС України в Харківській області Заплавського П.Г. притягнуто до дисциплінарної відповідальності, що підтверджується листом із прокуратури Московського району м. Харкова від 04.07.2014 за підписом Прокурора району старшого радника юстиції О. Лесенко.

Таким чином, у даному випадку має місце наступна **психотравмуюча подія**: душевні страждання, яких підекспертна особа зазнала у зв'язку з не проведеною реєстрацією її заяви про злочин та фактичною відсутністю заяви про злочин від 13.05.2014, а також через додаткові вимушені негативні зміни у способі життя Савченко С.В. (витрачання свого часу та коштів на подання скарги щодо бездіяльності співробітників правоохоронних органів, складання і подання нової розширеної заяви про злочин, де була виконана значна робота щодо подання доказів для розкриття кримінальної справи), якій відповідає **23,5 балів стресу** за шкалою Холмса і Раге для середньо унормованої особистості. Ця величина стресу отримана шляхом ділення на 2 стресу за шкалою Холмса і Раге при звільненні з роботи, оскільки дві догани є підставою для звільнення.



Моральна компенсація для середньо унормованої особистості за цей вид правопорушення становить:  $23,5 \text{ б} * 8095 \text{ грн.} = 190\,233 \text{ грн.}$  у цінах станом на 01.01.2018.

**Епізод другий.** 05.02.2015 відповідач Московський відділ поліції ГУНП в Харківській області вніс відомості про злочин до ЄРДР за заявою Савченко С.В.

27.03.2015 відповідач виніс постанову про закриття кримінальної справи, яка була скасована за зверненням Савченко С.В. постановою прокуратури Московського району м. Харкова 14.05.2015.

Таким чином, у даному випадку має місце наступна **психотравмуюча подія**: душевні страждання, яких підекспертна особа зазнала у зв'язку з недбалим проведенням слідчих дій у період з 05.02.2015 по 27.03.2015, внаслідок чого була прийнята незаконна постанова про закриття кримінальної справи від 27.03.2015, а також через додаткові вимушені негативні зміни у способі житті Савченко С.В. (витрачання свого часу та коштів на подання скарги і відновлення попереднього становища). Душевні страждання внаслідок неправомірних дії відповідача відповідають компенсації від протиправної поведінки відповідача у період часу з 05.02.2015 по 14.05.2015, а всього 3 міс. 10 днів.

Сумарний стрес від вищевказаної психотравмуючої події складає **9,3 балів стресу** за шкалою Холмса і Раге для середньо унормованої особистості. Розрахунок:  $90 \text{ днів} * 0,1 \text{ бал} + 10 \text{ днів} * 0,03 \text{ бали} = 9,3 \text{ б.}$

Моральна компенсація для середньо унормованої особистості за цей вид правопорушення становить:  $9,3 \text{ б} * 8095 \text{ грн.} = 75\,284 \text{ грн.}$  у цінах станом на 01.01.2018.

**Епізод третій.** Впродовж тривалого часу відповідач Московський відділ поліції ГУНП в Харківській області імітував розслідування та саботував його. 19.08.2016 процесуальним керівником прокурором Харківської місцевої прокуратури № 4, юристом 2 класу А. Шокоть були

надані Начальнику СВ Московського ВП ГУНП в Харківській області підполковнику поліції Дводненко С.В. вказівки в порядку п. 4 ч. ст. 36 по кримінальному провадженню № 12015220470000591, а саме:

*«3.1. Додатково вивчити та проаналізувати наявні матеріали кримінального провадження. З урахуванням зазначених вказівок скласти детальний план проведення досудового розслідування, забезпечити оперативне та неухильне виконання запланованого обсягу слідчої роботи.*

*3.2. Провести одночасний допит між свідком Савченко С.В. та свідком Сотниковим М.А.*

*3.3. Провести одночасний допит між свідком Гарбузом А.В. та свідком Сотниковим В.А.*

*3.4 Провести одночасний допит між свідком Прилуцьким К.В. та свідком Сотниковим В.А.*

*3.5. Допитати в якості свідка директора ринка «Новосалтівський» Медведєва Ю.І.*

*3.6. Витребувати документи з адміністрації Московського району м. Харкова з приводу зносу нежитлової будівлі літ. «А-1» за адресою: м. Харків, пр. Тракторобудівників, 104.*

*3.7. Витребувати документи з КП «Теплові мережі» з приводу зносу нежитлової будівлі літ. «А-1» за адресою: м. Харків, пр. Тракторобудівників, 104.*

*3.8. Встановити номер мобільного телефону яким користувався на час можливого кримінального правопорушення Сотников В.А. з метою підготування клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів, а саме до інформації, яка міститься у операторів мобільного зв'язку для перевірки доводів, викладених потерпілим.*

*Листом за № 04-33-633-15 від 20.09.2016 за підписом Заступника керівника місцевої прокуратури, юриста 1 класу С. Колесник було встановлено, що «досудове розслідування по вказаному провадженні*

*тривалий час проводиться не всебічно та не в повному обсязі, що свідчить про не ефективність досудового розслідування.*

*Встановлено, що 28.04.2016 заявником Савченко С.В. органу досудового розслідування подано клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій.*

*Повідомленням № с-958/119-97 від 04.05.2016 слідчим Бояренко А.Ю. повідомлено про задоволення клопотання Савченко С.В., проте доводи викладені у клопотанням належним чином не перевірені, усі слідчі дії не виконані.*

*Разом з тим, з метою повноти, всебічності та об'єктивності досліджень усіх обставин події, 19.08.2016 процесуальним керівником у вказаному кримінальному провадженні надані письмові вказівки відповідно до ст. 36 КПК України місцевою прокуратурою з строком виконання до 15.09.2016, які на теперішній час залишаються не виконаними».*

Таким чином, у даному випадку має місце наступна **психотравмуюча подія**: душевні страждання, яких підекспертна особа зазнала у зв'язку з не виконанням у строк слідчим 8 вказівок процесуального прокурора від 19.08.2016. Душевні страждання внаслідок неправомірних дії відповідача відповідають компенсації від протиправної поведінки відповідача у період часу з 19.08.2016 по 20.09.2016, а всього 33 дні, обрахована за кожну із 8 подій окремо.

Сумарний стрес від вищевказаної психотравмуючої події складає **26,4 балів стресу** за шкалою Холмса і Раге для середньо унормованої особистості. Розрахунок: 33 дні \* 0,1 бали \* 8 подій = 26,4 б.

Моральна компенсація для середньо унормованої особистості за ці види правопорушень становить: 26,4 б \* 8095 грн. = 213 708 грн. у цінах станом на 01.01.2018.

Також у даному випадку має місце наступна **психотравмуюча подія**: душевні страждання, яких підекспертна особа зазнала у зв'язку з не

перевіренню належним чином доводів, викладених у клопотанні Савченко С.В від 28.04.2016 та не виконанням по ньому усіх слідчих дій станом на 20.09.2016. Душевні страждання внаслідок неправомірних дій відповідача відповідають компенсації від протиправної поведінки відповідача у період часу з 28.04.2016 по 20.09.2016, а всього за 4 міс. 24 дні.

Сумарний стрес від цієї психотравмуючої події складає **10,62 балів стресу** за шкалою Холмса і Раге для середньо унормованої особистості. Розрахунок: 90 днів \* 0,1 бали + 54 дні \* 0,03 бала = 10,62

Моральна компенсація для середньо унормованої особистості за цей вид правопорушення становить: 10,62 б \* 8095 грн. = 85 969 грн. у цінах станом на 01.01.2018.

**Епізод четвертий.** 16.03.2018 Савченко С.В. подав слідчому Корх І.І. клопотання про проведення додаткових слідчих дій (допиту свідка та одночасного допиту), однак 19.03.2018 Начальник відділення СВ Московського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Харківській області Корх винесла постанову про відмову у задоволенні клопотання від 16.03.2018. У зв'язку з чим Савченко С.В. був вимушений звернутися із скаргою до Московського районного суду м. Харкова. 04.04.2018 Московський районний суд м. Харкова у складі слідчого-судді Погасій О.Ф. прийняв ухвалу, якою визнав, що постанова слідчого є безпідставною, та скасував її (справа № 643/3622/18).

Тобто у даному випадку має місце наступна **психотравмуюча подія**: душевні страждання, яких підекспертна особа зазнала у зв'язку з незаконною відмовою у задоволенні клопотання від 16.03.2018, а також додаткові вимушені негативні зміни у способі життя Савченко С.В. (витрачання свого часу та коштів на подання скарги до суду і відновлення попереднього становища). Душевні страждання внаслідок неправомірних дій відповідача відповідають компенсації від протиправної поведінки відповідача у період часу з 16.03.2018 по 04.04.2018, а всього за 20 днів.

Сумарний стрес від вищевказаної психотравмуючої події складає **2 бали стресу** за шкалою Холмса і Раге для середньо унормованої особистості. Розрахунок: 20 днів \* 0,1 бал = 2 б.

Моральна компенсація для середньо унормованої особистості за цей вид правопорушення становить: 2 б \* 8095 грн. = 16 190 грн. у цінах станом на 01.01.2018.

**Епізод п'ятий.** 28.06.2016 Савченко С.В. подав слідчому клопотання про проведення слідчих дій, зокрема, про допит свідка Гуськова Руслана Геннадійовича. Повідомленням від 04.05.2016 заявника Савченко С.В. було повідомлено, що це клопотання було задоволено. 25.01.2017 Савченко С.В. повторно звернувся до Харківської місцевої прокуратури № 4 щодо тяганини по кримінальній справі № 12015220470000591 та листом від 24.02.2017 його було повідомлено про проведення слідчих дій. 17.08.2017 Савченко С.В. повторно звернувся до процесуального прокурора Сук І.В., де зазначив, які саме слідчі дії були не виконані. 18.08.2017 це клопотання було направлено за належністю до Московського районного суду, яке було задоволено, про що заявника було повідомлено 21.08.2017.

24.04.2018 при ознайомленні з матеріалами справи Савченко С.В. встановив, що свідка Гуськова Руслана Геннадійовича так і не було допитано, у зв'язку з чим він був вимушений звернутися із скаргою до Московського районного суду, який 27.04.2018, слідчий-суддя Погасій О.Ф. скаргу задовольнив (Справа № 643/4980/18), при цьому суд зазначив, що повідомлення про задоволення клопотань мають формальний характер, оскільки протягом тривалого часу слідчі дії, про проведення яких було зазначено у клопотаннях, не були проведені. У зв'язку з чим суд постановив провести допит свідка Гуськова Руслана Геннадійовича

Таким чином, у даному випадку має місце наступна **психотравмуюча подія**: душевні страждання, яких підекспертна особа

зазнала у зв'язку з неправдивим повідомленням 24.02.2017 про начебто виконання допиту свідка Гуськова Руслана Геннадійовича та незаконне не здійснення слідчих дій про які клопотала під експертна особа 28.06.2016 та скаржилась щодо тяганини 25.01.2017, а також додаткові вимушені негативні зміни у способі житті Савченко С.В. (витрачання свого часу та коштів на подання скарги і відновлення попереднього становища). Душевні страждання внаслідок неправомірних дії відповідача відповідають компенсації від протиправної поведінки відповідача у період часу з 28.06.2016 до 24.02.2017 (другого неправдивого повідомлення про начебто виконання допиту свідка Гуськова Руслана Геннадійовича), а всього за 7 міс. 28 днів.

Сумарний стрес від цієї психотравмуючої події складає **13,44 балів стресу** за шкалою Холмса і Раге для середньо унормованої особистості. Розрахунок: 90 днів \* 0,1 балів стресу + 148 днів \* 0,03 балів стресу = 13,44

Моральна компенсація для середньо унормованої особистості за цей вид правопорушення становить: 23,5 б \* 8095 грн. = 108 797 грн. у цінах станом на 01.01.2018.

Окрім того, має місце наступна **психотравмуюча подія**: душевні страждання, яких підекспертна особа зазнала у зв'язку з неправдивим повідомленням 21.08.2017 про начебто виконання допиту свідка Гуськова Руслана Геннадійовича та незаконне не здійснення слідчих дій про які клопотала під експертна особа 28.06.2016 та скаржилась на їх невиконання 17.08.2017, а також додаткові вимушені негативні зміни у способі житті Савченко С.В. (витрачання свого часу та коштів на подання скарги до суду і відновлення попереднього становища). Душевні страждання внаслідок неправомірних дії відповідача відповідають компенсації від протиправної поведінки відповідача у період часу з 24.02.2017 по 21.08.2017 (у період часу з другого по третє неправдиве повідомлення про начебто виконання допиту свідка Гуськова Руслана Геннадійовича), а всього за 5 міс. 29 днів.

Сумарний стрес від цієї психотравмуючої події складає **11,67 балів стресу** за шкалою Холмса і Раге для середньо унормованої особистості. Розрахунок: 90 днів \* 0,1 балів стресу + 89 днів \* 0,03 балів стресу = 11,67 б.

Моральна компенсація для середньо унормованої особистості за цей вид правопорушення становить: 11,67 б \* 8095 грн. = 94 469 грн. у цінах станом на 01.01.2018.

Також у даному епізоді має місце наступна третя **психотравмуюча подія**: душевні страждання, яких підекспертна особа зазнала у зв'язку з виявленням під час ознайомлення з матеріалами справи 24.04.2018 того факту, що допит свідка, про який клопотала під експертна особа 28.06.2016 та скаржилась щодо тяганини 25.01.2017, і повторно скаржилась 17.08.2017, і тричі отримувала відповідь про виконання слідчих дій, були неправдивими повідомленнями, а допит свідка Гуськова Руслана Геннадійовича станом на 24.04.2018 так і не був виконаний, у зв'язку з чим Савченко С.В. був вимушений втретє звернутися із скаргою на незаконні дії відповідача, яка була подана до Московського районного суду м. Харкова і задоволена 27.04.2018. Душевні страждання внаслідок неправомірних дії відповідача відповідають компенсації від протиправної поведінки відповідача у період часу з 21.08.2017 по 27.04.2018 (у період часу з третього неправдивого повідомлення про начебто виконання допиту свідка Гуськова Руслана Геннадійовича до ухвалення судового рішення 27.04.2018 про зобов'язання провести допит свідка Гуськова Руслана Геннадійовича), а всього за 8 міс. 7 днів.

Сумарний стрес від цієї психотравмуючої події складає **13,71 балів стресу** за шкалою Холмса і Раге для середньо унормованої особистості. Розрахунок: 90 днів \* 0,1 бал стресу + 157 \* 0,03 балів стресу = 13,71 б.

Моральна компенсація для середньо унормованої особистості за цей вид правопорушення становить:  $13,71 \text{ б} * 8095 \text{ грн.} = 110\,982 \text{ грн.}$  у цінах станом на 01.01.2018.

**Епізод шостий.** 18.08.2017 Савченко С.В. подав клопотання до відповідача про проведення одночасного допиту Сотнікова В.А. та Зоценка В.В., яке повідомленням від 21.08.2017 було задоволено, але 24.04.2018 при ознайомленні з матеріалами кримінального провадження Савченко С.В. встановив, що одночасний допит Сотнікова В.А. та Зоценка В.В. так і не було проведено. У зв'язку з чим він був вимушений звернутися із скаргою до Московського районного суду, який 27.04.2018, слідчий-суддя Погасій О.Ф. скаргу задовольнив (Справа № 643/4980/18), при цьому суд зазначив, що повідомлення про задоволення клопотань мають формальний характер, оскільки протягом тривалого часу слідчі дії, про проведення яких було зазначено у клопотаннях, не були проведені. У зв'язку з чим суд постановив провести одночасний допит Сотнікова В.А. та Зоценка В.В.

Також у даному випадку має місце наступна **психотравмуюча подія**: душевні страждання, яких підекспертна особа зазнала у зв'язку з неправдивим повідомленням 21.08.2017 про задоволення клопотання від 18.08.2017 Савченко С.В. про проведення одночасного допиту Сотнікова В.А. та Зоценка В.В. та незаконним не проведенням слідчих дій про що Савченко С.В. дізнався 24.04.2018 при ознайомленні з матеріалами справи і був вимушений звернутися із скаргою на незаконні дії відповідача, яка була подана до Московського районного суду м. Харкова і задоволена 27.04.2018, що є додатковими вимушеними негативними змінами у способі житті Савченко С.В. (витрачання свого часу та коштів на подання скарги до суду і відновлення попереднього становища). Душевні страждання внаслідок неправомірних дій відповідача відповідають компенсації від протиправної поведінки відповідача у період часу з 18.08.2017 по 27.04.2018, а всього за 8 міс. 10 днів.



Сумарний стрес від цієї психотравмуючої події складає **13,8 балів стресу** за шкалою Холмса і Раге для середньо унормованої особистості. Розрахунок: 90 днів \* 0,1 бал стресу + 160 днів \* 0,03 балів стресу = 13,8 б.

Моральна компенсація для середньо унормованої особистості за цей вид правопорушення становить: 13,8 б \* 8095 грн. = 111 711 грн. у цінах станом на 01.01.2018.

**Епізод сьомий.** 04.08.2018 слідчий Корх І.І. винесла постанову про закриття кримінальної справи. У зв'язку з тим, що зазначена постанова була незаконною Савченко С.В. звернувся із скаргою до суду. 30.08.2018 слідчий-суддя Московського районного суду Короткий І.П. виніс ухвалу (Справа № 643/11908/18), в якій встановив, що мотиви прийняття постанови та їх обґрунтування суперечать змісту прийнятого процесуального рішення.

Так, вказівка слідчого на не достатність доказів передачі грошових коштів суперечить висновку слідчого про відсутність складу кримінального правопорушення, оскільки останнє може мати місце лише тоді, коли слідчий впевниться, що мала місце сама подія кримінального правопорушення.

Крім того, склад кримінального правопорушення складається з певних елементів, таких як об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона та суб'єкт злочину. Разом з тим, який саме з наведених елементів відсутній в діях Сотнікова В.А. в оскаржуваній постанові не зазначено.

Тому слідчий суддя вважає, що оскаржувана постанова прийнята слідчим передчасно, без проведення швидкого, повного та неупередженого розслідування.

На підставі чого було прийнято судову Ухвалу про скасування постанови про закриття кримінального провадження.

Таким чином, у даному випадку має місце наступна **психотравмуюча подія**: душевні страждання, яких підекспертна особа

азнала у зв'язку з винесенням незаконної постанови про закриття кримінальної справи, у зв'язку з чим досудове розслідування виявилось не повним, що призвело до безпідставної тяганини і не забезпечення розгляду справи у розумний строк з 14.05.2015 по 30.08.2018. Душевні страждання внаслідок неправомірних дії відповідача відповідають компенсації від протиправної поведінки відповідача у період часу з 14.05.2015 по 30.08.2018, а всього за 3 роки 3 міс 17 днів.

Сумарний стрес від цієї психотравмуючої події складає **22,07 балів стресу** за шкалою Холмса і Раге для середньо унормованої особистості. Розрахунок: 90 днів \* 0,1 бал стресу + 160 днів \* 0,03 балів стресу + 827 днів \* 0,01 балів стресу = 22,07 б.

Моральна компенсація для середньо унормованої особистості за цей вид правопорушення становить: 22,07 б \* 8095 грн. = 178 657 грн. у цінах станом на 01.01.2018.

**Епізод восьмий.** 03.09.2018 Савченко С.В. звернувся до слідчого Корх І.І. з клопотанням про проведення певних слідчих дій, зокрема про проведення одночасного допиту між ним, Савченко С.В., свідком Абрамовим Д.Ю. та Сотніковим В.А.

Постановою начальника відділення СВ Московського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Харківській області Корх І.І. від 05.09.2018 у задоволенні клопотання Савченко С.В. в частині проведення одночасного допиту між Абрамовим Д.Ю., Сотніковим В.А. та Савченко С.В. відмовлено.

У зв'язку з незаконністю зазначеної постанови Савченко С.В. звернувся із скаргою до суду, який 20.09.2018, слідчий суддя Погасій О.Ф. прийняв ухвалу, де було встановлено порушення відповідачем статей 93, ч. 1 ст. 233 КПК, а саме те, що відповідач не задовольнив клопотання, яке має значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Суд прийняв ухвалу про скасування постанови начальника відділення СВ

Московського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Харківській області Корх І.І. від 05.09.2018 про відмову у задоволенні клопотання Савченко С.В. в частині проведення одночасного допиту між Абрамовим Д.Ю., Сотніковим В.А. та Савченко С.В.

Таким чином, у даному випадку має місце наступна **психотравмуюча подія**: душевні страждання, яких підекспертна особа зазнала у зв'язку з незаконною відмовою у задоволенні клопотання Савченко С.В. в частині проведення одночасного допиту між Абрамовим Д.Ю., Сотніковим В.А. та Савченко С.В., в зв'язку з чим Савченко С.В. був вимушений звернутися із скаргою до суду та зазнати додаткових вимушений змін у способі життя (вимушено витрачання свого часу та коштів на відновлення попереднього становища). Душевні страждання внаслідок неправомірних дії відповідача відповідають компенсації від протиправної поведінки відповідача у період часу з 03.09.2018 по 20.09.2018, а всього за 18 днів.

Сумарний стрес від цієї психотравмуючої події складає **1,8 балів стресу** за шкалою Холмса і Раге для середньо унормованої особистості. Розрахунок: 18 днів \* 0,1 бал стресу = 1,8 б.

Моральна компенсація для середньо унормованої особистості за цей вид правопорушення становить: 1,8 б \* 8095 грн. = 14 571 грн. у цінах станом на 01.01.2018.

**Психологічне дослідження індивідуальних особливостей підекспертної особи, які впливають на суб'єктивне переживання психотравмуючих подій.**

Для уточнення особистісних особливостей емоційних переживань Савченко С.В. був проведений тест «Характеристика емоційності» (Є. П. Ільїн). Результати дослідження: емоційна збудливість – 62,5%,  $k = 1,125$ , інтенсивність емоцій - 50%,  $k = 1,1$ , тривалість емоцій - 62,5%,  $k =$

1,125, негативний вплив емоцій на ефективність діяльності й спілкування – 62,5% ,  $k = 1,125$ . Результуючий підвищувальний коефіцієнт  $i1 = 1,566$ .

Також була проведена діагностика по «**Чотирьохмодальному емоційному опитувальнику Л. А. Рабиновича**». Отримані наступні результати: Радість = 34 балів з 48 (71%), що відповідає підвищеному показнику радості<sup>1</sup>. Гнів = 36 з 48 балів (75%), що відповідає підвищеному показнику гніву. Страх = 2 бали з 48 (4%), що відповідає низькому показнику страху. Печаль = 14 з 48 бали (29%), що відповідає зниженому показнику печалі. Результуючий вплив тесту на розмір моральної шкоди  $i2 = 1,2 * 0,8 * 0,64 * 0,8 = 0,492$ .

За опитувальником **Холмса і Раге** – 53 бали стресу.

За **Госпітальною Шкалою Тривоги і Депресії (HADS)** отримані наступні результати: клінічно виражений показник тривоги (11 б), рівень депресії у нормі (0 б). Результуючий вплив тесту на розмір моральної шкоди  $i3 = 1,44$ .

За **Шкалою психологічного стресу PSM-25 Лемура-Тесьє-Філліон**: 89 б.: стан психологічної адаптованості до робочих навантажень.

За допомогою тесту **PSM-25** було виявлено, що внаслідок впливу вищевказаних психотравмуючих подій підекспертна особа **Савченко С.В. постійно (кожен день)** перевантажений роботою. Йому зовсім не вистачає часу. Після роботи він не може відключитися від думок про незавершені справи, проблеми, плани (у т.ч. щодо оскарження неправомірних дій співробітників поліції, які не належним чином провадять досудове розслідування); він «застрягає» на переживаннях робочих ситуацій і невирішених питаннях, обмірковує свої ідеї знову і знову.

Також внаслідок впливу вищевказаних психотравмуючих подій підекспертна особа **Савченко С.В. іноді** знаходиться в стані напруженості

---

<sup>1</sup> Тут ми беремо до уваги, що при результаті 0% -20% має місце низький показник, при 21% -40% - знижений, при 41% -60% - середній, при 61% -80% - підвищений, при 81% - 100% - високий.

і крайньої схвильованості, має відчуття клубка в горлі і / або сухості в роті, відчуває себе втомленою людиною, є схвильованим, стурбованим, збудженим, легко лякається; шум або шерех змушують його здригатися. Йому необхідно більш ніж півгодини для того, щоб заснути. Він є стривоженим, відчуває потребу постійно рухатися; не може стояти або сидіти на одному місці. Йому важко контролювати свої вчинки, емоції, настрої або жести. Також іноді він відчуває стан напруженості.

Проведена діагностика виявила, що підекспертна особа **Савченко С.В.** через високі показники індивідуальної емоційної збудливості, інтенсивності емоцій, тривалості емоцій, їх негативного впливу на ефективність діяльності та спілкування, підвищеного показника гніву, клінічно вираженої тривоги, має індивідуальні особливості, які об'єктивно посилюють відчуття моральної шкоди за подібних умов у порівнянні з середньо унормованою особистістю у 2,706 рази, а через підвищений показник радості, низького показника страху, зниженому показнику печалі має індивідуальні особливості, які об'єктивно послаблюють відчуття моральної шкоди за подібних умов у порівнянні з середньо унормованою особистістю у 2,441 рази (понижувальний коефіцієнт 0,4096). Результуючий вплив на розмір моральної шкоди становить: 1,108 (підвищене сприйняття).

**Врахування обставин справи, що об'єктивно впливають на суб'єктивне сприйняття завданої моральної шкоди.** Неправомірні дії щодо під експертної особи вчинялись працівниками районного управління національної поліції – державного правоохоронного органу влади, в зв'язку з чим **гр. Савченко С.В.** відчував додатковий стрес через порушення відчуття безпеки, правової стабільності, верховенства права, справедливості, захищеності органом, який займає високий статус у суспільстві, що породило у нього відчуття правової незахищеності, всездозволеності й ігнорування відповідачем норм моралі і права,

зменшило авторитет держави . У зв'язку з чим, можливим є застосування підвищувального коефіцієнту, що враховує обставини справи,  $c = 1,5$ .

Сумарний рівень стресу для середньо нормованої особистості у досліджуваній справі становить:  $23,5 + 9,2 + 26,4 + 10,62 + 2 + 13,44 + 11,67 + 13,71 + 13,8 + 22,07 + 1,8 = 148,31$  балів стресу за шкалою Холмса і Раге.

Сумарний рівень стресу для підекспертної особи **Савченко С.В.** з врахуванням його індивідуальних психологічних особливостей сприйняття психотравмуючих подій, з врахуванням обставин справи становить  $148,31 * 1,108 * 1,5 = 246,49$  балів стресу за шкалою Холмса і Раге за період часу з 13.05.2014 по 20.09.2018, що в середньому за період часу 4 роки 4 міс. (4,33 р.) становить 57 балів стресу за шкалою Холмса і Раге.

Сумарна моральна компенсація для середньо нормованої особистості з врахуванням практики Європейського суду з прав людини та співставлення розумної та справедливої сатисфакції зі шкалою стресу, яка розроблена американськими вченими Хомсом і Раге становить  $\sim 1\ 200\ 569$  грн.

Сумарна моральна компенсація для підекспертної особи **Савченко С.В.** з врахуванням його індивідуальних психологічних особливостей сприйняття психотравмуючих подій, з врахуванням обставин справи, практики Європейського суду з прав людини та співставлення розумної та справедливої сатисфакції зі шкалою стресу, яка розроблена американськими вченими Хомсом і Раге становить  $\sim 1\ 995\ 337$  грн.

Неправомірні дії є забороненим законом антигромадянським діянням, яке завдає шкоди громадянину і суспільству. Моральна шкода завдана **гр. Савченко С.В.** тим, що через незаконні дій посадових, осіб відповідача він втратив віру в законність і справедливість влади, в свою соціальну безпеку і захищеність.

Таким чином, саме протиправні дії посадових осіб відповідача автоматично визнаються діяннями, які заподіюють особистості моральні страждання. Закон зобов'язує представників органу державної влади дотримуватися встановлених для них правил, за невиконання яких настає відповідальність перед громадянином, в даному випадку вона передбачена у вигляді відшкодування моральної шкоди.

Своїми навмисними незаконними діями посадові особи відповідача заподіяли **гр. Савченко С.В.** моральну шкоду, так як:

- з вини відповідача **гр. Савченко С.В.** змушений протягом тривалого часу і неодноразово звертатися в суди та інші правоохоронні органи, щоб викрити відповідача і його протиправні дії, в зв'язку з чим він переносив і переносить глибокі моральні страждання;
- з вини відповідача **гр. Савченко С.В.** змушений протягом тривалого часу витратити свій особистий час і звертатися в різні інстанції за захистом своїх прав, гарантованих йому Конституцією України, КПК які навмисно і цинічно були порушені відповідачем, що призвело до погіршення і позбавлення **гр. Савченко С.В.** можливості реалізації його звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими і родичами, і зажадало від нього додаткових зусиль для організації свого життя і відновлення здоров'я;
- з вини відповідача **гр. Савченко С.В.** був позбавлений відчуття безпеки, правової стабільності, верховенства права;
- з вини відповідача було порушено психологічне благополуччя **гр. Савченко С.В.**;
- з вини відповідача до теперішнього часу **гр. Савченко С.В.** перебуває в стані емоційної психологічної напруженості, що зробило деструктивний вплив на його стан і поведінку;
- з вини відповідача **гр. Савченко С.В.** відчуває безпорадність перед свавіллям відповідача, що заподіяло йому глибокі моральні і

психологічні, зажадало від нього значних зусиль для відновлення і поліпшення морального, психологічного та фізичного стану.

Крім усього, службові особи відповідача своїми незаконними діями і бездіяльністю, які виразилися в незаконному не внесенні відомостей до ЄРДР та не проведенням слідчих дій, заподіяли **гр. Савченко С.В.** глибокі, тривалі моральні і психологічні страждання.

### **Перевірка отриманих результатів.**

**Перший спосіб.** Розглянута справа складається із 18 протиправних подій, а саме: у першому епізоді – 1 подія, у другому епізоді – 1 подія, у третьому епізоді – 9 подій, у четвертому епізоді - 1 подія, у п'ятому епізоді – 3 події, у шостому епізоді – 1 подія, у сьомому епізоді – 1 подія, у восьмому епізоді – 1 подія.

За методикою визначення стресостійкості та соціальної адаптації Холмса і Раге, незначному порушенню правого порядку відповідає стрес в обсязі 11 балів. Таким чином  $18 \text{ протиправних подій} * 11 \text{ балів} = 198 \text{ балів}$  стресу для середньо унормованої особистості, що еквівалентно презюмованій моральній компенсації у розмірі  $198 \text{ б.} * 8095 \text{ грн.} = 1\,602\,810 \text{ грн.}$  (у середньому 89 045 грн. за 1 просте порушення). У випадку, який розглянуто нами, сумарний презюмований стрес становить 148,31 балів.

Похибка у 34% є допустимою, так як така перевірка є не дуже точною, але вона є дуже зручною, так як дозволяє спрощувати розрахункові викладки.

**Другий спосіб (перевірка за допомогою методики О.М. Ерделевського).** Відповідно до методики О.М. Ерделевського, іншому утиску прав і свобод громадянина неправомірними діями і рішеннями органів влади та управління кореспондує моральна компенсація у розмірі 36 Мінімальних розмірів оплати праці РФ. Оскільки ми маємо 18 таких порушень, то розмір компенсації складає:  $18 * 36 \text{ МРОП} * 9489 \text{ р.}$  (розмір



1 МРОП РФ на 1 січня 2018 р.) \* 0,487 (курс рубля до гривні) = 3 млн. грн. (у середньому 167 тис. грн. за 1 утиск прав і свобод громадянина), у той час як нами отримано результат – 1,2 млн. грн. моральної компенсації для середньо унормованої особистості. Результати різняться у 2,5 рази, що є допустимим з точки зору практики ЄСПЛ, як ми показували вище.

**Третій спосіб (шляхом співставлення шкали PSM-25 та шкали Холмса і Раге).** За шкалою PSM-25 отримано результат – 89 балів, за шкалою Холмса і Раге – 53 бали. Нами було встановлено, що для лінійної межі залежності PSM-25 має місце відповідність: 2 бали стресу за шкалою Холмса і Раге = 1 балу стресу за шкалою PSM-25, таким чином ми маємо додатковий стрес у розмірі  $89 * 2 - 53 = 125$  балів стресу за шкалою Холмса і Раге на рік, який виникає виключно внаслідок протиправних дій по відношенню до Савченко С.В. Протиправні дії по відношенню до Савченко С.В. збоку поліції тривали з 13.05.2014 по 20.09.2018, а всього 4,35 років, тобто додатковий стрес за цей період:  $4,35 * 125 = 543,75$  балів стресу за шкалою Холмса і Раге. Ми діагностували стрес в обсязі **246,49 балів стресу** за шкалою Холмса і Раге за період з 13.05.2014 по 20.09.2018. Тобто, виявлений нами стрес знаходиться в межах загального стресу, який відчуває Савченко С.В., що свідчить про достовірність результатів.

**Довідникова інформація.** Станом на 01.01.2019 з урахуванням індексу інфляції моральна компенсація за 1 бал стресу становить 8888 грн.

**Висновки.** Приклади правопорушень, що допущені органом поліції – Московським ВП ГУНП в Харківській області, і які є підставою для заявлення моральної шкоди у цивільній справі № 643/18479/18, слугують яскравим доказом того, що правоохоронним органам бракує належної відповідальності (у першу чергу дисциплінарної як найбільш дієвої), у зв'язку з чим останнім і єдиним засобом захисту порушених прав осіб, що звертаються до органів поліції, має стати постановлення судом рішення про стягнення моральної шкоди у такому розмірі, який би звернув увагу

керівництва поліції та держави на правове свавілля і безкарність національної поліції.

### **Література**

1. Показання свідків у цивільному процесі // Сайт Галицького районного суду м. Львова, 09 лютого 2017. URL: [https://gl.lv.court.gov.ua/sud1304/knowledge\\_base/327028/](https://gl.lv.court.gov.ua/sud1304/knowledge_base/327028/)
2. Карачевцев Я.М. Універсальні методи визначення розміру прожиткового мінімуму // Міжнародні відносини. Серія "Економічні науки" (Спеціальний випуск), 2018. № 13 // Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. С. 27-29.
3. Карачевцев Я.М. Наслідки низького рівня ВВП для здоров'я і демографії населення України // Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених, 23–24 квітня 2019 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 1 електрон. опт. диск (DVD). С. 143-144.
4. Карачевцев, Я. Н. Определение размера презюмируемого морального вреда в свете адаптации методики А.М. Эрделевского к законодательству Украины / Я.Н. Карачевцев // Право и безопасность, 2017. № 2 (65). Харьковский национальный университет внутренних дел. С. 6-12.
5. Карачевцев Я.Н. Актуальные вопросы взыскания морального вреда (на примере гражданского дела № 638/13501/18 истца Исмайлова В.Ш.) // «ВЕКТОРИ ПСИХОЛОГІЇ – 2018». Матеріали Міжнародної молодіжної наукової конференції (24 квітня 2019 р., м. Харків, Україна). Харків. С. 242-245.